

Кабінет історії

ДІЯЧІ УКРАЇНИ ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ (1917-1920 рр.)

Біографічний словник (Ж-К)*

ЖУКОВСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ТИМОФІЙОВИЧ (1884—1925?)

Громадсько-політичний і військовий діяч України.

Народився у с. Йозифівка Подільської губернії. Напередодні Лютневої революції 1917 р. — полковник російської армії, активний учасник українського військового руху. Член Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР). У 1917—1918 рр. входив до складу Центральної Ради та Українського Генерального військового комітету. З січня 1918 р. виконував обов'язки військового міністра в уряді Центральної Ради (у березні 1918 р. затверджений на цій посаді). 28 квітня 1918 р. — заарештований німецькими окупантами і відданий до військового суду (формальний привід — участь Жуковського у викраденні банкіра Ю. Доброго). В кінці 1918 — на початку 1919 р. — командир Окремого кордонного корпусу і начальник залоги у Кам'янець-Подільському.

У вересні 1919 р. О.Т. Жуковського було призначено ревізором військових місій УНР у Празі, Берліні, Відні. Водночас обіймав посаду секретаря президії Закордонної делегації УПСР (у Відні). Влітку 1920 р. він разом з М.С. Грушевським звернувся з листом до ЦК КП(б)У з пропозицією про співпрацю. У серпні 1921 р. О. Жуковський побував у Харкові (тодішній столиці УПСР), де вів переговори з більшовицьким керівництвом про можливість повернення віденської групи УПСР в Україну. За деякими джерелами, у 1922 р. він здійснив цей намір. Подальша доля О. Жуковського поки що невідома.

ЗАЛІЗНЯК МИКОЛА (1888—1950)

Маловідомий український громадсько-політичний діяч, публіцист, дипломат. Народився у м. Мелітополі Таврійської губернії. З 1905 р. входив до одного з перших гуртків українських соціалістів-революціонерів (пізніше — Української партії соціалістів-революціонерів). У 1907 р. був заарештований у Києві за пропагандистську діяльність серед студентів і засуджений на "довічне заслання" до Сибіру. Однак в кінці того ж року М. Залізняка вдалося втекти з в'язниці і дібратися до Львова. Брав активну участь в українському національному русі в Галичині, був одним з організаторів Союзу Визволення України (1914 р.), членом Загальної Української Ради (1915 р.), друкувався як публіцист в українських газетах і журналах. Зблизився і тісно спілкувався з бароном М. Васильком, доктором К. Левицьким, графом О. Черніним та іншими впливовими політичними діячами Галичини й Австрії. Одержав від них своєрідний "карт-бланш" на участь у Берестейській мирних переговорах (січень-лютий 1918 р.). М. Залізник відіграв у їх проведенні, виробленні вигідних для України умов мирного договору досить помітну роль, яка досі ще не висвітлювалась у вітчизняній історіографії. Адже він офіційно не входив до складу жодної з делегацій, працюючи, так би мовити, "за лаштунками" переговорів. Пізніше у спогадах М. Залізник характеризував свою роль у цих переговорах як "універсального товмача і посередника між Українською делегацією і делегацією німецькою і австрійською..." Зокрема, він сприяв прийняттю таємного протоколу між УНР і Австро-Угорщиною щодо заїдно-українських земель.

У 1919—1920 рр. М. Залізник — посол УНР у Фінляндії. Згодом переїхав до Відня, де ви-

*Продовження. Початок див. в №5—6 за 1998 р.

давав серію науково-популярних брошур “Політична бібліотека”, статті про події 1917—1918 рр. в Україні. спогади про свою участь у Берест-Литовських мирних переговорах (1928 р.).

У 1945 р. був заарештований агентами радянських спецслужб і засуджений до 15 років ув'язнення. Помер у тюрмі.

ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ-САС ВОЛОДИМИР СЕРГІЙОВИЧ (1884—1965)

Український політичний і культурний діяч, дипломат, мистецтвознавець. Родом з Чернівців (Буковина). Вивчав право та історію мистецтва в університетах Чернівців, Відня, Мюнхена та Флоренції. у 1910—1914 рр. був членом центральної комісії зі збереження мистецьких та історичних пам'яток у Відні. Під час Першої світової війни потрапив у полон. З кінця 1918 р. — член Національної ради ЗУНР, голова українського правління Буковини. З 1919 р. — радник дипломатичної місії УНР у Швейцарії. Співзасновник і голова Української національної партії на Буковині (1927—1938), сенатор румунського парламенту (1928—1932, 1934—1938 рр.), де представляв українську національну меншість. В 1933 р. виступив у британському парламенті з промовою проти голодомору в УРСР. В 1940 р. був обраний головою Української національної Громади в Румунії. Заснував і очолював Український музей народовідання в Чернівцях (1927—1940 рр.). Після другої світової війни працював в ляльковому театрі у Відні. Помер 13. липня 1965 р.

ЗАЙЦЕВ ПАВЛО ІВАНОВИЧ (1886—1965)

Видатний український вчений і громадсько-культурний діяч, визнаний у науковому зарубіжному світі як один з провідних шевченкознавців ХХ століття. Проте на рідній землі у роки радянської влади згадки про нього були під забороною.

П.І. Зайцев народився 23 вересня 1886 р. у Сумському повіті Харківської губернії. Після закінчення Сумської гімназії (1904 р.) вчився у Петербурзькому університеті, брав активну участь в українському громадському й культурному житті в тодішній столиці імперії, вступив до Революційної Української партії. Ще студентом Павло Зайцев розпочав дослідження життя і творчості Т.Г. Шевченка, назавжди ставши одним з найпалкіших і найвідданіших поклонників-апостолів великого Кобзаря.

Закінчивши університет, Зайцев викладав у середніх школах Петербурга російську, латинську, грецьку, польську, українську мови, вів при українській громаді семінар з шевченкознавства.

Вже у 1912—1914 рр. він опублікував багато невідомих тоді творів і листів Т. Шевченка, документів і матеріалів до його біографії. З вибухом Лютневої революції 1917 р. П. Зайцев обирається членом Виконавчого комітету Української Національної Ради в Петербурзі, від якої делегується у Київ до складу Центральної Ради. Згодом (у вересні) стає начальником канцелярії Генерального секретаріату освіти. У тому ж році вступає до Української партії соціалістів-федералістів, обирається членом її ЦК.

У 1918 р. П.І. Зайцев — директор департаменту загальних справ Міністерства освіти УНР і Української Держави, редактор видавництва “Друкар” та журналу “Наше минуле”, де видрукував чимало власних статей і матеріалів з історії української літератури (1918—1919 рр.). Водночас редагував “Записки історично-філологічного відділу УАН”, співпрацював у кількох комісіях Української Академії Наук. У 1920 р. був начальником культурно-просвітницького відділу УНР, управляючим справами мистецтва і національної культури, виконував обов'язки керуючого справами Міністерства преси і пропаганди УНР.

Невдовзі П.І. Зайцев виїхав до Варшави, де працював секретарем дипломатичної місії УНР. Згодом залишився тут як емігрант. Викладав у Варшавському університеті українську мову, плідно працював як літературознавець, співробітник одного з визначних українських культурних центрів в еміграції — Українського наукового інституту. У 1934—1939 рр. Павло Іванович підготував повне видання творів Т.Г. Шевченка у 16 томах (встигло вийти 13 томів). Видання супроводжувалося докладними коментарями до текстів, численними біографічними та бібліографічними примітками П. Зайцева. Як перший том до цього надзвичайно цінного видання планувалася написана ним монографія “Життя Тараса Шевченка”. Її закінчили друкувати у Львові 1939 року — саме тоді, коли Львів зайняли більшовики, які відразу конфіскували весь наклад. Лише кілька примірників книги потрапили на Захід. Однак лише у 1955 р. “Життя Тараса Шевченка” побачило світ. І лише нещодавно — у 1994 р. книга була перевидана у столиці незалежної України. Це — справжня перлина вільного, неупередженого (без

уризувань та ідеологічних спекуляцій) шевченкознавства, з якої постать поета-пророка України виступає в усій своїй величі й багатстві.

У 1938 р. П. Зайцева було обрано головою комісії шевченкознавства НТШ.

З 1941 р. вчений жив у Німеччині, де працював директором Інституту шевченкознавства при Українській Вільній академії наук, деканом Українського Вільного університету, продовжував писати й видавати численні шевченкознавчі студії (у часописах "Український війсьник", "Українець" тощо).

Смерть 2 вересня 1965 р. застала його у роботі над статтями "Етика і естетика Шевченка", "Коментарі до споминів про Шевченка його сучасників", "Творчість Шевченка" та ін., які залишилися незакінченими.

ЗИБЛІКЕВИЧ ЄВГЕН (1895—?)

Військовий і політичний діяч. За фахом — журналіст (публіцистичний псевдонім — К. Порохівський). В 1918 р. — сотник корпусу Січових стрілецьців у Києві, діяч гетьманщини. З 1920 р. — член Української військової організації (УВО). Пізніше — один із засновників ОУН. Редактор "Українського Голосу" (1926—1930), "Бескиду" (1931—1933), "Змагу" (1935—1937) в Перемишлі, "Нового Часу" (1937—1939) у Львові, з 1953 р. — "Америку" в Філадельфії. Автор книги "Зі споминів Січовика" (Кам'янець, 1919).

КАБАЧКІВ ІВАН (1874—?)

Вчений-економіст і юрист, державний діяч. В 1919—1920 рр. — державний контролер УНР. З 1920 р. — в еміграції (Чехо-Словаччина, згодом — США). В 1925—1934 рр. — доцент Високого Педагогічного Інституту і.л. М. Драгоманова у Празі, з 1944 р. — доцент, потім професор Українського Вільного Університету. З липня 1948 р. — голова Державного контролю Української національної ради. Автор праць про структуру державного бюджету в Чехо-Словаччині і в Україні, про податкову систему в СРСР, шкільного підручника з політекономії.

КЕДРОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ (1890—1970)

Громадсько-політичний і військовий діяч України, журналіст, дипломат, полковник Армії УНР. Народився 13 серпня 1890 р. на Херсонщині. Учасник військових дій Першої

світової війни, прапорщик російської армії. З 1917 р. входив до складу ЦК Української партії соціалістів-революціонерів, був членом Центральної Ради і Українського Генерального Військового Комітету. 13 травня 1919 р. очолив державну військову інспекцію, яка мала завершити реорганізацію Армії Української Народної Республіки. З кінця 1919 р. до 1921 р. В. Кедровський активно працював на ниві української дипломатії — військовим аташе дипломатичного представництва Директорії УНР в Туреччині, потім (з квітня 1920 р.) — послом УНР в Литві, Латвії і (за деякими свідченнями) Естонії та Фінляндії. В 1921 р. переїхав до Відня, де активно співпрацював із Спілкою Українських Журналістів в Європі. З 1923 р. і до кінця життя (13 березня 1970 р.) проживав і працював у США. Тут обіймав посади співредактора газети "Свобода" (1926—1933), керівника українського відділу радіостанції "Голос Америки" (Вашингтон, 1955—1963 рр.), регулярно друкувався в українській періодиці США, постійно листувався з багатьма представниками української політичної еміграції в країнах Європи.

В. Кедровський — автор багатьох спогадів про політичні і військові події в Україні 1917—1920 рр., які є цінним історичним джерелом, зокрема й з питань міжнародної політики УНР. Серед них: "Боротьба з погромами на Україні" (1933); "Рижське Андрусово. Спомини про російсько-польські мирні переговори в 1920 р." (1936); "Дві військові організації" (1939); "Обриси минулого" (1996); "1917 рік" (1967) та ін.

КОВАЛЕВСЬКИЙ МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ (1892—1957)

Громадсько-політичний і державний діяч України, кооператор, публіцист. Народився 3 вересня 1892 р. на хуторі Іванівка Сосницького повіту на Чернігівщині у поміщицькій родині, яка мала давнє українське козацько-старшинське коріння. Навчався на історично-філологічному факультеті Московського університету, де брав активну участь у роботі української громади. Через поліцейські переслідування переїхав до Києва, де восени 1912 р. вступив на економічний відділ Комерційного інституту, незабаром очолив Київську українську студентську громаду.

У 1917 р. він — голова ЦК і визнаний лідер наймасовішої Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), до якої тоді ж вступив і М.С. Грушевський. Того ж року Ковалевський

був обраний головою Всеукраїнської Селянської Спілки і головою Київської губернської земельної управи, очолював Всеукраїнську Ряду селянських депутатів. Одночасно Центральний Кооперативний комітет покликав його на посаду головного редактора щоденної газети "Народна воля". Крім того, М.М. Ковалевський очолював фракцію УПСР в Центральній Раді. У грудні 1917 — квітні 1918 р. — урядовець УНР, був Генеральним секретарем (згодом народний міністр) продовольчих справ (у кабінетах В. Винниченка і В. Голубовича). В період гетьманату перебував під арештом у Лук'янівській тюрмі. Звільнений з ув'язнення Директорією, працював міністром земельних справ УНР (в кабінетах Б. Мартоса і І. Мазепи). З 1920 р. М. Ковалевський перебував в еміграції (в Австрії, Польщі, Румунії), де співробітничав в українських і чужомовних журналах. Його перу належать чимало праць про більшовицьку політику в УРСР, спогадів про український визвольний рух. Зокрема: "Як заложено УПСР" (1919), "Україна під червоним ярмом" (1937), "Опозиційні рухи в Україні і національна політика СРСР 1920—1954" (1954). Серед творів М.М. Ковалевського особливу вартість має посмертно видана книга "При джерелах боротьби: спомини, враження, рефлексії" (Інсбрук, 1960.-717 с.), насичена цікавим і дуже важливим матеріалом про визвольну боротьбу 1917—1920. рр. Помер М.М. Ковалевський в Інсбруку 18 вересня 1957 року.

КОВАЛЕНКО ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ (1875—1963)

Український громадсько-політичний діяч, дипломат.

Народився 10 серпня 1875 р. у Ромнах на Полтавщині. Навчався у Харківському Технологічному інституті, інженер-механік. Був одним із засновників першої політичної партії в Наддніпрянській Україні — Революційної Української партії (РУП). Учасник повстання на броненосці "Потьомкін" (1905 р.), після якого перебував в еміграції (до 1917 р.). У 1919—1922 рр. О.М. Коваленко — на дипломатичній службі Української Народної Республіки. (Консул УНР в Женеві, потім — в Парижі. Восени 1920 р. — секретар делегації УНР на асамблеї Ліги Націй у Женеві). В 1922—1930-х рр. викладав в Українській Господарській Академії і Українському Технічно-господарському інституті. У ці ж роки працював секретарем дипломатичної делегації екзильного уряду УНР в різних органі-

заціях Ліги Націй. Після Другої світової війни жив і працював у Женеві. Автор праць з математики і механіки, а також спогадів про революційний і національно-визвольний рух в Україні.

Помер О.М. Коваленко 17 жовтня 1963 р. у Женеві (Швейцарія), де й похований.

КОЛЕССА ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ (1867—1945)

Вчений-мовознавець і історик літератури, громадсько-політичний діяч України, дипломат, старший брат відомого в УРСР академіка Ф.М. Колесси.

О. М. Колесса народився 12 квітня 1867 р. у Ходовичах Стрийського повіту (тепер Львівська область). Закінчив Львівський університет, працював у ньому доцентом (з 1895 р.) і професором (1898—1918 рр.). Дійсний член НТШ (з 1899 р.), один з постійних авторів його "Записок" та інших видань.

В 1907—1918 рр. О.М. Колесса — посол (депутат) австрійського парламенту, де активно боронив права українського населення Галичини. Згодом він — член Української Національно-Демократичної партії, співзасновник (травень 1915 р.) і заступник голови Загальної Української Ради у Відні. У 1921 р. О.М. Колесса очолював дипломатичну місію Західно-Української Народної Республіки у Римі. З осені того ж року і до кінця життя (23 травня 1945 р.) проживав і працював у Празі. Був одним із засновників (1921 р.) і першим ректором Українського Вільного університету (УВУ). Його доповідь на відкритті УВУ (23 жовтня 1921 р.) — "Українсько-чеські взаємини від Х до ХХ ст." була оцінена фахівцями як значний вклад у розвиток міжнародних зв'язків України. У 1923—1939 рр. О.М. Колесса працював також професором Карлового університету, був заступником голови Чесько-українського комітету приязні.

КОСЕНКО ІЛАРІОН (1888—1950)

Громадський і державний діяч України. За фахом — інженер. За часів Директорії — член Трудового Конгресу і начальник Київської поштово-телеграфної округи. У 1920 р. — міністр пошт і телеграфів УНР (в уряді В. Прокіповича). Активний громадський діяч української еміграції в Парижі, у 30-х роках — генеральний секретар Головної Української Еміграційної Ради (її очолював О.Я. Шульгин), у 1925—1940 рр. — адміністратор тижневика "Тризуб".